

HELENISTINĖS POETIKOS BRUOŽAI ARATO POEMOJE „REIŠKINIAI“

Paulius Garbačiauskas

Vilniaus universiteto Klasikinės filologijos katedros doktorantas

Aratas ir jo šaltiniai

Aratas gimė apie 310 m. pr. Kr. Soluose, Kilikijoje (cf. Call. in *AP* 9.507.3: ὁ Σολεύς; Suid., α3745: Ἄρατος, Σολεὺς τῆς Κιλικίας). Jį mokė gramatikas Menekratas iš Efeso, Atėnuose – filosofai Timonas, Menedemas ir stoikas Dzenonas. Spėjama, kad ten pat, Atėnuose, jis galėjo susipažinti ir su Kalimachu, Filetu bei Menandru, kuris buvo viena karta vyresnis. 276 m. pr. Kr. Aratą į savo dvarą Peloje pasikvietė Makedonijos karalius Antigonas Gonatas (Suid., *ibid.*: Ἀντίγονος βασιλεὺς Μακεδονίας, υἱὸς Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, ὁ Γονατᾶς κληθεὶς), kurio paragintas poetas ėmėsis eiliuoti Eudokso veikalą.

Aratas mirė apie 239 m. pr. Kr. – ši data turėtų daugiau ar mažiau sutapti su Antigono mirties data: καὶ συνώκει τε αὐτῷ καὶ παρ’ αὐτῷ ἐτελεύτησε (Suid., *ibid.*).

Arato poema „Reiškiniai“, kurioje aprašomos santykinės žvaigždynų ir žvaigždžių padėties dangaus skliaute ir vienalaikiai Zodiako žvaigždynų patekėjimai bei nusileidimai, suteikiantys galimybę orientuotis naktiniame danguje ir nakties laike, vėliau buvo versta į

lotynų¹ ir arabų² kalbas, greitai tapo vienu iš plačiausiai skaitomų, komentuojamų ir nagrinjamų tekstų anaip tol ne tik tarp filologų eruditų. Vienintelis, ko gero, pirmojo profesionalaus graikų astronomo Hiparcho iš Nikėjos veikalas – Arato poemos komentaras (Hiparch.) – ir Eudokso iš Knido veikalo, kurio medžiaga remdamasis Aratas sukūrė savo „Reiškinius“, fragmentai (Eudox.), Hiparcho cituojami šalia Arato teksto, kuri sudaro 1152 hegzometro eilutės, iš kurių tik kelios abejotinos, išliko tik dėl pačios poemos populiarumo, nepaisant to, kad šie du mokslininkai buvo pirmieji astronomijos teoretikai *par excellence*, o dėl paties Arato mokslinės kompetencijos jau Antikoje abejota³.

¹ Įvairias Arato poemos, kartais skirstomos į *Φαινόμενα* ir *Διοσημεΐαι* (lot. *Prognostica*), dalis vertė Publijus Terencijus Varonas Atacinas, Markas Tulijus Ciceronas (abudu I a. pr. Kr.), Julijus Cezaris Germanikas (erų sankirtoje) ir Postumijus Rufijus Festas Avienas (IV a. po Kr. vid.). Žr. Maass 1955, xxii–xxiii; Gee 2001, 520.

² Honigmann 1950, 31: „In any case there can be no more any doubt that an Arabic translation of Aratus’ *Phaenomena* existed as early as the first decades of the ninth century.“

³ Cf. Cic. *De orat.* 1.69: *Etenim si constat inter doctos hominem ignarum astrologiae ornatissimis atque optimis uersibus Aratum de caelo stellisque dixisse.*

Pačiu svarbiausiu Arato poemos, kaip visumos, šaltiniu reikia laikyti Hesiodo „Darbus ir dienas“: abu kūriniai priklauso didaktinio epo žanrui, abu yra iš esmės tokios pat formos, kurią sudaro įžanga, pagrindinės temos vystymas ir pabaiga, abiejų problematika susijusi su kasdieniu gyvenimu ir žmonių vargais, kuriuos siekiama palengvinti. Ir Hesiodo, ir Arato dėstomi patarimai skirti žemdirbiams ir jūreiviams, kalendorinės nuorodos bei meteorologiniai ženklai yra praktinio pobūdžio. Tačiau Aratas gana akivaizdžiai siekia patobulinti ir atnaujinti Hesiodą, aiškiau susistemindamas poemos medžiagą ir suprantamiau išdėstydamas perėjimus nuo vieno epizodo prie kito (cf. Kidd 1997, 8).

Abiejų Hesiodo poemų įžangose pirmiausia akcentuojama Mūzų visažinystė ir vėliau pagerbiamas Dzeusas, kuriuo iš esmės pradedama Arato poema – joje Dzeusas, į kurį sutelkiamas visas dėmesys ir kuris tampa visos poemos leitmotyvu, yra paslaugi ir žmonijai palanki dievybė, o Mūzos paminimos tik dėl epinės tradicijos. Bet kokiu atveju toks Hesiodo medžiagos perinterpretavimas yra sąmoningas⁴ ir turėjo būti lengvai atpažįstamas išsilavinusiam helenizmo epochos skaitytojui.

Iš Hesiodo pasiskolinti ir kai kurie mitai, Arato pasitelkiami techninei medžiagai pajvairinti ir Dzeuso svarbai pabrėžti. Pavyzdžiui, pasakojimą apie Kretos salos oloje paslėptą kūdikį Dzeusą (*Phaen.* 31–35) Aratas pasiskolino iš „Teogonijos“ (*Th.* 477–484): Arato formulė Διὸς μεγάλου ἰότητι (*Phaen.* 31) primena Hesiodo formulę Διὸς μεγάλου διὰ βουλᾶς (*Th.* 465), žodis ἀντρῶ (*Phaen.* 34) yra toje pačioje metrinėje pozicijoje kaip *Th.* 483. „Reiškinius“ su „Darbais ir dienomis“ aiškiausiai sieja mi-

tai apie Dikę (*Op.* 213–285) ir amžius (*Op.* 109–201; *Phaen.* 98–136).

Kalbėdamas apie žvaigždynų ir ryškiausių žvaigždžių, kaip svarbių orientyrų nakčiai ir metų laikams nustatyti, judėjimo ciklą, Aratas atkreipia dėmesį į Hesiodo žvaigždžių kalendorių, kuriame labai svarbios Plejadės (*Op.* 383–384, 571–572, 614–616, 619; cf. *Phaen.* 264–267, 1065–1066, 1084–1085), Sirijus (*Op.* 417–419, 587, 609–610; cf. *Phaen.* 329–336), Orionas (*Op.* 598, 609–610, 614–616, 619; cf. *Phaen.* 309–310), Arktūras (*Op.* 565–567, 610; cf. *Phaen.* 745) ir Hiadės (*Op.* 614–616; cf. *Phaen.* 172–173). Ir Hesiodas, ir Aratas tris kartus tiesiogiai mini saulėgrįžas (*Op.* 479, 564, 663; *Phaen.* 286, 499, 508–509), o susiedamas rytinį Plejadžių nusileidimą su žiemos pradžia ir artėjančia sėja (*Phaen.* 266–267), Aratas taiko į „Darbus ir dienas“ (*Op.* 383–384, 614–617).

„Reiškiniai“ baigiasi visų metų ciklo apibendrinimu (1142–1154 eil.), ypač pabrėžiant stebėjimų nuoseklumo svarbą (1145–1146 eil.: Αἰεὶ [...] ἀριθμοίης ἐνιαυτοῦ | σήματα συμβάλλων; 1153 eil.: τῶν ἄμυδις πάντων ἐσκεμμένος εἰς ἐνιαυτόν), o gerokai trumpesnė „Darbų ir dienų“ pabaiga (822–828 eil.) reziumuoja tik tą poemos dalį, kurioje kalbama apie dienas.

Nors „Reiškiniai“ savo žanru, forma ir kalba seka Hesiodo tradicija, poemos turinys gana tvirtai atspindi senosios stojos kosmologinę doktriną, ypač tokią, kokia ji išreikšta Arato amžininko Kleanto himne Dzeusui. Taigi tradicinis dangaus dievas Dzeusas tampa gyvybę suteikiančia jėga, apimančia visą kosmą (*Phaen.* 2–5; *Cleanth. Stoic.* 1–2, 4–5, 11–13), ir, kadangi žmonija yra kosmo dalis, kuri semia gyvybę iš šios jėgos, galime Dzeusą vadinti visų žmonių tėvu (*Phaen.* 5, 15; *Cleanth. Stoic.* 4, 34). Dzeusas įsivaizduojamas kaip racionali apvaizda, viską valdanti *a priori* tobulais sprendimais ir tvarka (*Phaen.* 5–9, 11–13;

⁴ Cf. Kidd 1997, *ibid.*: „With the growth of science the natural world is better understood, and Zeus is now a helpful rather than a hostile god.“

Cleanth. *Stoic.* 2), taip pat kaip žmonijos geradarių (*Phaen.* 5, 11–13, 15; Cleanth. *Stoic.* 32–34) ir kaip dangaus skliauto, kuriame tvaringai judantys žvaigždynai ir žvaigždės yra orientyrai nepastoviems orams nuspėti, steigėjas (*Phaen.* 10–13) ir kartu pats personifikuotas dangus (*Phaen.* 223–224, 259, 756). Būtent ši Dzeuso valios išraiška yra svarbiausia Aratui ir geriausiai atitinka jo poemos tikslą. Kita vertus, jau išangoje pasirinktas Dzeuso epitetas ἥπιος (*Phaen.* 5) suponuoja sąmoningą kontrastą piktam Hesiodo Dzeusui (*Op.* 47: Ζεὺς [...] χολωσάμενος φρεσὶ), o formuluote ἐν Δὲ πατρὶ (*Phaen.* 253) nuostabiai sulydomi mitologinio Dzeuso, kaip Persėjo tėvo, ir stoiškojo Dzeuso, kaip dangaus skliauto, vaizdiniai. Stoikų Dzeuso koncepcija, Hesiodo (ir Homero) mitologinę tradiciją interpretuojanti kaip tam tikrą archajinės sąmonės apraišką ir ją tokią atmetanti, puikiai atspindi graikų mokslo ir gamtos pažinimo pažangą helenizmo epochoje, kuri suteikė galimybę dievų vaidmenį įvertinti iš visiškai kitų etinių perspektyvų. Ši Arato pozicija perteikia iš karto kelis signalus, liudijančius jo paties epochą: viena vertus, matome iš esmės pakitusį dievybės suvokimą – gilėjant filosofinei minčiai ir kylant abstrahavimo lygiui, vis silpnėja dievo kaip antropomorfinės būtybės įsivaizdavimas, be to, dievybės sampratoje atsiskaido archajinio iracionalumo elemento. Antra vertus, susiduriame su tam tikru moksliniu smalsumu, su kuriuo traktuojami ir interpretuojami patys mitai, kitaip tariant, Aratui, priešingai negu Hesiodui ar Homerui, mitas nebėra istorinė tiesa – tai liudija ir epizodiškas Mūzų paminėjimas poemos išangoje, ir gana laisvas mitų naudojimas – adaptavimas bei priderinimas prie konkretaus atvejo (cf. 30–35 eil. mitą apie Lokes, taip pat 98–136 eil. mitą apie Mergelę ir jos kilmę). Aratas pasakoja tik su žvaigždėmis susijusius mitus (cf. 634–646 eil. pasakojamą mitą

apie Orioną ir Skorpioną) ir juos selektyviai plėtoja arba pamini tik kaip iliustracijas (cf. 71–73 eil. pateikiamą nuorodą į mitą apie Dionisą ir Ariadnę), laisvai operuodamas mitais kaip literatūrine medžiaga – *loci communes* ar ūlę. Pasitelktą Hesiodo modelį Aratas subtiliai perteikia, tarytum preparuoja išsilavinusiam savo epochos skaitytojui, paviršinio naratyvo lygmens modelį padarydamas atpažįstamą, tačiau tuo pat metu giliojo lygmens sąmoningai atmesdamas ir taip paženklindamas savos epochos antspaudu.

Trečiasis ir svarbiausias Arato poemos šaltinis, susijęs tik su dėstoma astronominė medžiaga, yra du Eudokso iš Knido, Platono akademijos mokinio, kuris, kaip spėjama, pažinojo ne tik Platoną, bet ir Aristotelį (cf. Kidd 1997, 14–15), astronominiai traktatai. Savo veikale Φαινόμενα⁵ Eudoksas pirmasis bandė matematiškai aprašyti dangaus skliautą su ašimi, dviem poliais ir 48 graikams žinomais žvaigždynais, ryškesnių žvaigždžių padėtis nusakydamas pagal konvencinių figūrų kūno dalis. Ši sistema, pagrįsta vizualiniu aspektu, nebuvo labai veiksminga, nes dažnai kildavo abejonių dėl tam tikrų žvaigždžių priskyrimo ar nepriskyrimo prie tam tikrų figūrų. Vėliau Hiparchas, Eudokšą su Aratu kritikavęs už netikslumą, įvedė koordinacinių sistemą, pagal kurią žvaigždžių padėtis aprašė gerokai preciziškiau – laipsnio dalių tikslumu. Iš Hiparcho komentaro žinoma, kad astronominė medžiaga, dėstoma *Phaen.* 19–732, yra sueiliuotas Eudokso veikalas tuo pačiu pavadinimu⁶ – gretindamas ir cituoda-

⁵ Jo vėlesnis veikalas Ἐνοπτρον (arba Κάτοπτρον, cf. Eudox. fr. 6) „Dangaus veidrodis“ iš esmės buvo pataisytas Φαινόμενα variantas (cf. Kidd 1997, ibid.).

⁶ Hiparchas taip pat atkreipia dėmesį į tas vietas, kuriose Aratas remiasi pirmiau minėtu Eudokso veikalu Ἐνοπτρον (e.g. *Phaen.* 488–489; Hipparch. 1.2.22) arba kur dėl galimai prieštaringos informacijos nesiremia nė vienu ir pats reiškia abejonę (*Phaen.* 712; Hipparch. 2.3.22–2.3.33).

mas Eudokso ir Arato tekstus, Hiparchas ši klausimą plačiai aptaria (Hipparch. 1.2.1–1.2.16), nes jau Antikoje dėl to buvo nemažai diskutuojama.

Artimas Arato sekimas Eudoksu, kaip jau minėta, Antikoje suformavo *communis opinio*, neva pats Aratas visiškai neišmanęs astronomijos. Tokios nuomonės pradininkas galėjo būti ir pats Hiparchas⁷, bet kuriuo atveju turėjęs omenyje tai, kad Aratas nebuvo profesionalus astronomas (μαθηματικός) ir kad juo nereiktų remtis kaip šio mokslo autoritetu. Kaip galima spręsti iš Hiparcho pateikiamų fragmentų, Eudoksas pateikia grynai objektyvų aprašymą, nupasakodamas, kas matyti vienoje ar kitoje dangaus skliauto vietoje, tuo tarpu Aratas, savarankiškai interpretuodamas ir varijuodamas prozinį Eudokso tekstą, savo aprašymą susistemina ir žvaigždynus sugrupuoja stebėtojų patogiausiu būdu. Vienas iš įdomiausių momentų, gana patikimai parodantis Arato savarankiškumą, yra tas, kad Aratas nemini jokios šiaurinio poliaus žvaigždės ir taip nesivadovauja Eudoksu, kuris, remdamasis pasenusiais duomenimis, klaidingai nurodo Thubaną (α Dra) kaip šiaurinį polių žyminčią žvaigždę⁸. Be to, nagrinėdamas tą poemos da-

lį, kurioje kalbama apie vienalaikius žvaigždynų patekėjimus (συνατολαί), Hiparchas pastebi, jog būtent Arato, o ne Eudokso pasirinkta Zodiako juostos suskirstymo sistema geriau atitinka jo paties prielaidą, kad patekėjimą reikia laikyti patekėjimo pradžia: συμφωνοῦσι μέντοι γε αἱ ὑπ' αὐτῶν ἀναγεγραμμένοι συνατολαὶ τῇ κατὰ τὸν Ἄρατον μᾶλλον τοῦ ζῶδιακοῦ διαιρέσει ἢ περ τῇ κατὰ τὸν Εὐδοξον (Hipparch. 2.2.6).

Taigi poemos turinys mus pasiekusios graiki literatūros kontekste susijungia į savitą chronologinį-tematinį trikampį: Aratas naudojosi Eudokso medžiaga, o Hiparchas jų abiejų tekstus tyrinėjo ir komentavo. Paradoksalu ir simboliška tai, kad abiejų profesionalių astronomų tekstai, kaip jau minėta, išliko tik Arato, kuris nebuvo μαθηματικός, poemos populiarumo dėka.

Poemos stilistika

Didžiąją savo poemos dalį komponavęs iš proza parašytos medžiagos, reikalaujančios besąlygiško tikslumo, Aratas pasitelkė sudėtingą ir subtilią imitacijos bei variacijos techniką, išlaikydamas turinio precizikos ir helenizmo epochos poetams būdingo išradingumo pušiausvyrą (cf. Kidd 1997, 26–27). Visais atvejais būdamas jautrus kontekstui, Aratas išryškina tam tikrus dalykus ir taip suteikia tekstui reljefiškumo, kuris nebūdingas paprastam ir sausam Eudokso prozos stiliui.

Vienas iš ryškiausių helenistinės poetikos pėdsakų Arato poemoje atpažįstamas techniškai matematini-geometrinio turinio epizoduose, kurių itin gausu toje „Reiškiniių“ dalyje, kur kalbama apie dangaus apskritimus (462–558 eil.), ir kuriuos poetas eiluoja neįtikėtinais sklandžiai⁹.

⁹ Atkreipdamas dėmesį į teksto aiškumą ir paprastumą (Hipparch. 1.1.4: ἀπλοῦς τε γὰρ καὶ σύντομος ἐστὶ ποιητής), Hiparchas perspėja, kad Arato poezijos žavesys

⁷ Καίτοι γε τοῦ Ἄρατου μὲν ἴσως οὐκ ἄξιον ἐφάπτεσθαι, κἂν ἔν τισι διαπίπτων τυγχάνη· τῇ γὰρ Εὐδόξου συντάξει κατακολουθήσας τὰ Φαινόμενα γέγραφεν, ἀλλ' οὐ κατ' ἰδίαν παρατηρήσας ἢ μαθηματικὴν κρίσιν ἐπαγγελλόμενος ἔν τοις οὐρανίοις προφέρεσθαι καὶ διαμαρτάνων [τῶν] ἔν αὐτοῖς. (Hipparch. 1.1.8)

⁸ Polius juda vidutiniškai 26 tūkstantmečių periodu, ir Antikos laikais šiauriniame poliuje vis dėlto nebuvo nė vienos žvaigždės. Sukritikuodamas Eudoksa, Hiparchas į šį faktą atkreipia dėmesį: ἐπὶ γὰρ τοῦ πόλου οὐδὲ εἷς ἀστὴρ κείται, ἀλλὰ κενός ἐστι τόπος, ὃ παράκεινται τρεῖς ἀστέρες, μεθ' ὧν τὸ σημεῖον τὸ κατὰ τὸν πόλον τετράγωνον ἔγγιστα σχῆμα περιέχει, καθάπερ καὶ Πυθέας φησὶν ὁ Μασσαλιώτης (Hipparch. 1.4.1). Eudoksas, ko gero, rėmėsi sena (galbūt egiptiečių) astronomine tradicija – apie 2750 m. pr. Kr. šviesi žvaigždė α Dra (Thubanas) buvo arti šiaurinio poliaus. Aratas galėjo žinoti apie Hiparcho minimo Pitėjo atradimą, nes Eudokso klaidos nekartoja.

Charakteringomis helenistinės poezijos savybėmis galima laikyti medžiagos dėstymo preciziškumą ir detalių, dažnai iš pažiūros nesuderinamų su pakylėta epo forma, gausumą. Be abejo, šis nuo mokslingumo neatsiejamas poemos bruožas yra apskritai būdingas į formą įsigilinusiems Arato epochos kūrėjams: tokios tematikos ir tokio medžiagos preciziškumo reikalaujanti poema galėjo gimti tik helenistiniu laikotarpiu, kai suklestėjus mokslui į pačią poeziją imama žvelgti ir kūrėjo, ir tyrėjo akimis, o patys poetai tuo pat metu yra ir dideli eruditai, ir pirmieji profesionalūs tekstologai, komentatoriai bei kritikai, o šis preciziškumas drauge tampa nenuginčijamu antspaudu, leidžiančiu neklystamai atpažinti pačią epochą¹⁰.

Iš sudėtingų stilistinių elementų, kurie puikiai parodo Arato stiliaus subtilumą, galima paminėti kelias išpūdingiausias chiasines struktūras, kurių kompleksiskumas neretai sunkina teksto supratimą. Digresijoje apie žvaigždynų kilmę (367–385 eil.) prasminiai sakinio elementai logine grandine suvedami į centrinį teiginį, nuo kurio atbuline seka grįžtama prie pirmojo. Kartais tokios struktūros įrėminamos homoteletonais ir iliustruojamos aliteracijomis (pvz., epizodas apie Pegasą ir Hipokrėnės šaltinį, apie Jaučiaganį ir Mergelę, apie Skorpioną ir Šaulį, apie rūką ir giedrą orą). Arato stiliui iš esmės būdingas glaustumas, tačiau vartojami ir emfatiški pleonazmai, kartais peraugantys į chiazmus, pavyzdžiui,

gali sukelti nebūtinai pagrįstą dėstomos medžiagos patikimumo įspūdį: ἡ γὰρ τῶν ποιημάτων χάρις ἀξιοπιστίαν τινὰ τοῖς λεγομένοις περιτίθεισι, καὶ πάντες σχεδὸν οἱ τὸν ποιητὴν τοῦτον ἐξηγούμενοι προστίθενται τοῖς ὕπ' αὐτοῦ λεγομένοις. (ibid. 1.1.7).

¹⁰ R. Pfeiffer (1955, 69) šiame kontekste vartoja taiklų apibūdinimą *poetae docti*, „who first had created that new kind of learned poetry. The figure of the scholar poet, the fact of the coincidence of poetry and scholarship is, as you all know, the feature of the Hellenistic age.“

20 eil.: οὐρανῶ ἔλκονται πάντ' ἤματα συνεχῆς αἰεὶ¹¹; 303 eil.: κείνης ὄρης καὶ μὴνὸς ἐκείνου; 339 eil.: ἐμμενὲς ἤματα πάντα διώκεται, αὐτὰρ ὁ γ' αἰεὶ; 1045–1046 eil.: πάντη δέ τε πολλὸς ἄλωεὺς | αἰεὶ παπταίνει; 1049 eil.: ἄδην ἔκπαγλα περιβρίθοιεν ἀπάντη; 1070 eil.: πάλιν αὖτις ἀναβλήδην ὀχέωνται.

Kartais monotoniškai didingo turinio ir formos tekstą Aratas pagyvina labai subtiliais humoro elementais ir žodžių žaismais, kuriuos galima laikyti helenistinės poetikos bruožais *par excellence*. Be abejo, žvaigždynai ir jų judėjimas dangaus skliautu yra savaiame išpūdingi ir dieviški gamtos reiškiniai, tačiau būtent žmonės juos suskirstė į konvencines figūras, kurių vizualinis savitumas kartais atveria galimybę juos interpretuoti su tam tikra humoro doze. Pavyzdžiui, jau pristatęs Gulbę 273 eil., Aratas vos už dviejų eilučių dar kartą su ironijos gaidle primena žvaigždyno pavadinimą (275 eil.: Ἦτοι γὰρ καὶ Ζηνὶ παρατρέχει αἰόλος Ὀρνίς), tarytum būtų nuostabu ir neįprasta danguje matyti paukštį. 582 eil. pavartotas veiksmožodis κορέσηται¹² truputį netikėtai ir humoristiškai personifikuoja Jaučiaganį. Laskios vaizduotės įkvėpta interpretacija matyti ir 652 eilutėje: čia panašiai personifikuotos Lokės neleidžia (Ἄρκτοι κωλύουσι) Kefėjui visiškai nusileisti už horizonto (arba, priešingai, būti cirkumpoliariniu žvaigždynu). 696–697 eil. žvaigždėtoji naktis (arba Niktė) paradoksaliai neberanda vietos (χαδεῖν¹³) Kentauro galvai, pečiams ir krūtinei. Dar daugiau priežasties atsirasti humorui yra tuomet, kai šalia žvaigždyno, arba figūros, aprašymo Arato tekste atsiranda mitologinis kontekstas, kuriuo siekiama paaiškinti žvaigždyno kilmę. Pavyzdžiui, 100 eil. frazės εὐκηλὸς φορέοιτο veiksmožodis

¹¹ Čia ir toliau kursyvas graikiškame tekste mano (P. G.).

¹² κορέννυμι „prisiryti, prisisotinti“ (cf. LSJ, s.v.).

¹³ χανδάνω „priimti, priglausti, apimti“ (cf. LSJ, s.v.).

taikomas žvaigždėms, tačiau jo nuosaka ir būdvardis tiesiogiai nurodo į deivę, kurią juokinga įsivaizduoti besisukančią dangaus skliautu ir visuomet sustingusią tokia pačia poza. 654–656 eil., kur aprašomas Kasiopėjos judėjimas galva žemyn, Aratas pasirenka taiklų ironišką eufemizmą jos trikdančiai pozai nusakyti (654 eil.: οὐκέτι [...] κατὰ κόσμον) ir kelių semantinių lygių palyginimą su naru (656 eil.: ἴση δὲ εὐτ' ἄρνευτῆρι) – šis palyginimas, viena vertus, ironiškame viso reginio kontekste nuskamba gana groteskiškai ir netikėtai (poemoje Kasiopėja nuosekliai pristatoma kaip nelaiminga, sielvartaujanti dėl savo dukters Andromedos, cf. 188, 196, 654 eil.), o kita vertus, jį galima interpretuoti kaip labai subtiliai motyvuotą, nes Kasiopėja, kaip ir visi kiti necirkumpoliariniai žvaigždynai, nusileisdama *neria* į okeano vandenį. Sumaniai žaisdamas herojinio epo kalbai būdingais elementais, Aratas sukuria nemažai humoristinių situacijų toje poemos dalyje, kur kalbama apie meteorologinius ženklus, nuspėjamus iš gyvūnų elgesio – taip varlės tampra πατέρες γυρίνων (947 eil.), naminės vištos ἀλέκτορος ἐξεγέροντο (960 eil.), kirminiai vadinami πλαζόμενοι (cf. π 64 apie Odiseją), o pelių straksėjimas prilyginamas ὀρχηθοῦσιν (1133 eil.). Vienas iš aiškiausiai pastebimų žodžių žaismo pavyzdžių matyti 313 eil., kur veiksmazodis ζηται atliepia žvaigždyno pavadinimą Ἄητός (315 eil.).

Nuo ironijos neatsiejamas ir subtilus Kalimacho atsakas į Arato kūrybą bei stilių, išdėstytas jo epigrame (AP 9.507), kurioje, be kita ko, įvardijamas ne tik Aratui, bet ir visai helenistinės epochos poetikai būdingas λεπτότης, arba „subtilumo“, „raitytumo“, principas – savitas programinis kodas¹⁴, kuriuo užšifruoja-

¹⁴ „For this term was central to the aesthetic program of Callimachus and his followers, and Aratus thus appears to be showing his colors – if that is the way to describe so veiled a declaration.“ (Bing 1990, 282)

ma ir dviprasmiškai išreikšta tikroji Kalimacho nuomonė apie Aratą: viena vertus, Kalimachus savo kūryboje (neišskiriant ir šios epigramos) pats vertina šį principą ir juo vadovaujasi, kita vertus, apie Arato kūrybą jis atsiliepia kandžiai ir pašaipiai – esą poema „Reiškiniai“ yra saldžiausių Hesiodo žodžių (galbūt taip Kalimachus apibūdina geriausias Hesiodo poemų vietas) kopija:

Ἡσιόδου τό τ' ἄεισμα καὶ ὁ τρόπος· οὐ τὸν ἀοιδῶν ἔσχατον, ἀλλ' ὀκνέω μὴ τὸ μελιχρότατον τῶν ἐπέων ὁ Σολεὺς ἀπεμάζατο· χαίρετε λεπταὶ ῥήσιες, Ἀρήτου σύντονος ἀγρυπνίη¹⁵.

Atidžiau pažvelgus į tekstą, paaiškėja ir gilesni leksikos semantiniai sluoksniai. Kalimachus ironiškai sveikina Arato subtilumą (χαίρετε λεπταὶ | ῥήσιες), tuo pat metu sumenkindamas jo, kaip poeto, gabumus (Ἀρήτου σύντονος ἀγρυπνίη) – neva jis ėmėsis kurti poemą tik dėl jį kamavusios nemigos, o žodis ἀγρυπνίη yra dar vienas kodas, aliuzija į Arato poemos objektą – dangaus reiškinius, kuriuos galima stebėti tik nemiegant naktį. Tačiau tai dar ne viskas: žodžiu λεπταὶ Kalimachus subtiliai leidžia suprasti atpažinęs „Reiškinį“ 783–787 eil. slypintį akrostichą – žodį λεπτῆ¹⁶, – ir taip parodo priklausą tam literatūriniam elitui, kuriam skiriama (anaiptol ne iš pirmo

¹⁵ Hesiodo giesmė ir stilius, tačiau esu tikras, kad solietis nusikopijavo ne visą poemą, o tik pačius saldžiausius žodžius: būkite pasveikinti, žavūs posakiai, – įtempta Arato nemiga.

¹⁶ Numanomas akrosticho tikslas – išryškinti vieną iš esminių estetinių helenistinės poetikos kategorijų – subtilumą (λεπτότης). Tai spėti leidžia ir toje pačioje eilutėje esantis žodis καθαρή – dar vienas poetikai taikomas Kalimacho terminas. Kalimachus, be abejo, šį akrostichą atpažįsta ir, savo epigrame (AP 9.507) pateikdamas atsaką, Arato stilių apibūdina kaip λεπτὰ ῥήσιες. Dar žr. Kidd 1981, 355; Kidd 1997, 445–446; Martin 1998, 471–472; Bing 1990, passim. Galbūt šiuo akrostichu Aratas taiko į Homerą, Ω 1–5 sąmoningai ar ne paslėpusį žodį λευκή.

žvilgsnio) Arato poema¹⁷. Dar vienas subtilus žodžių žaismas išryškėja jonizuotoje epinėje Arato vardo formoje (Ἀρήτου): iki tol apsiribodamas miesto, kuriame Aratas gimė, įvardijimu (ὁ Σολεύς), Kalimachas patį vardą pamini tik paskutinėje eilutėje – emfatinėje pozicijoje, prieš cezūrą. Galima spėti, kad taip Kalimachas savo epigrame atskleidžia atpažinęs dar vieną pačioje Arato poemos pradžioje slypinčią akrostichą – žodį ἄρρητον, kuriuo poetas užkoduoja savo vardą (*Phaen.* 2). Akivaizdu, kad šie žodžiai panašūs, tačiau Arato šifras gerokai subtilesnis, nei galėtų pasirodyti iš pirmo žvilgsnio:

- Aratas šiuo žodžiu taiko į Hesiodą (*Op.* 4: ῥήτοί τ' ἄρρητοί τε) ir, ko gero, sąmoningai apverčia jo formuluotę, sakydamas, kad būtent žmonės nepalieka Dzeuso nepaminėto;
- Poetas emfatinėje pozicijoje užšifruoja savo vardą;
- Žodis ἄρρητος neatsitiktinai įterpiamas tuoj pat po Dzeuso ir kalbant apie jį;
- Poetas žodžių žaismu susieja tikrąją žodžio reikšmę su jo formaliu panašumu į vardą, sukurdamas dar vieną dviprasmybę: tikrasis poeto vardas iš tiesų taip ir lieka nepaminėtas (ἄρρητος) – žodžio reikšmėje slypi poeto kuklumas, tačiau pakankamai išsilavinę skaitytojai netiesiogiai supras, kad nepaminėtas vis dėlto neliks ne tik Dzeusas, bet ir jis pats.

Šią hipotezę palaiko dar vieno helenizmo epochos poeto Leonido epigrama (*AP* 9.25), kurioje jis, dviprasmiškai pavadindamas poetą

„antruoju po Dzeuso“ ir kartu neužmiršdamas λεπτότης principo (2–3 eil.: ὅς [sc. Ἄρατος] ποτε λεπτῆ | φροντίδι δηναίους ἀστέρας ἐφράσατο), kaip tam tikro stiliaus kokybės ženkle, parodo atpažinęs šį Arato akrostichą. Taigi Aratas, subtiliai aprašęs žvaigždynų pavidalus bei žvaigždžių judėjimo dėsningumus ir taip padaręs šiuos reiškinius *aiškesnius* (6 eil.: ὅστις ἔθηκ' ἄστρα φαεινότερα), Leonido epigrame tampa „antruoju po Dzeuso“ – viena vertus, dėl savo dieviško proto, t. y. dėl to, kad perprato Dzeuso įsteigtą tvarką bei ją paaiškino (metaforinė prasmė), ir, antra vertus, dėl to, kad poemoje Arato vardas yra netiesiogiai įrašytas antras po Dzeuso (tiesioginė prasmė):

Γράμμα τόδ' Ἀρήτοιο δαήμονος, ὅς ποτε λεπτῆ
φροντίδι δηναίους ἀστέρας ἐφράσατο,
ἀπλανέας τ' ἄμφω καὶ ἀλήμονας, οἷσιν ἐναργῆς
ἰλλόμενος κύκλοις οὐρανὸς ἐνδέδεται.
αἰνεῖσθω δὲ καμῶν ἔργον μέγα, καὶ
Διὸς εἶναι δεύτερος, ὅστις ἔθηκ' ἄστρα φαεινότερα¹⁸.

Tokie literatūriniai dialogai, kai vieni autoriai, atpažinę kitų kūrybos subtilybes, jas įvertina ir lygiai taip pat subtiliai užšifruoja savo reakcijas, yra pats tikriausias helenistinio λεπτότης principo įgyvendinimas, kuris dažnai būna gerokai gilesnis už paprastų prasmių kodavimą. Kartais susidaro įspūdis, kad šis kūrybos principas tampa savito agono, kuris vyksta itin siaurame privilegijuotų poetų ratelyje, objektu, ir tie patys poetai (pavyzdžiui, Kalimachas, Aratas ir Leonidas) vienas kitą vertina pagal šių subtilybių atpažinimą ir šio atpažinimo užšifravimą kitomis subtilybėmis, ku-

¹⁷ Cf. Bing 1990, 281: „It has long been recognized that, besides the ostensible addressee of the *Phainomena*, Aratus was addressing a further, quite different audience, one not immediately apparent. I mean, of course, the literary elite of the Hellenistic Age, the *cognoscenti* who would appreciate the subtlety and refinement of Aratean style.“

¹⁸ Štai veikalas išmoningojo Arato, kuris subtiliai bei kruopščiai kūnados aprašė ilgaamžes žvaigždes – ir planetas, ir neklaujančius šviesulius, apskritimais įtvirtintus besisukančiame regimajame dangaus skliaute. Tebūnie jis išliaupsintas, išvargęs didelį darbą, ir tebūnie antras po Dzeuso, padaręs žvaigždes ryškesnes.

rias savo ruožtu turi atpažinti ir tie, kurių subtilumas buvo atpažintas ir drauge kiti *poetae docti*, kurie pirmiausia ir sudaro tikslią helenizmo epochos poetų auditoriją. Iš pirmo žvilgsnio šie dialogai panašūs į intelektualų tarpusavio susirašinėjimą, neaktuali platesnei publikai, tačiau tokių helenistinės literatūros šaltinių daugiaplaniškumas ir universalumas kiekvienam leidžia pasisemti pagal galimybes. Pavyzdžiui, jau minėjome, kad Aratas savo žvaigždžių aprašymą suplanavo ir susistemino pačiu patogiausiu stebėtojų būdu, logiškai ir nuosekliai pereidamas nuo vienos žvaigždynų grupės prie kitos ir aiškiai apibendrinamas kiekvieną didesnę tematinę epizodą. Be to, šiai epochai būdinga sąlyginai nedidelė teksto apimtis, skaitytojui suteikianti galimybę nesunkiai aprėpti visumą ir perprasti pateikiamą medžiagą. Kitaip tariant, mokslingosios helenistinės poezijos pavyzdžiai dėl savo begalinio rafinuotumo ir subtilumo netampa visiškai neprieinami ir nesuvokiami, nes, viena vertus, daug dėmesio kreipta į formą, kur pats tekstas (bent jau Arato atvejais) paviršinis naratyvo lygmuo tampa harmoningas ir elegantiškas, o antra vertus, poeto erudicija, kuri įgyvendina ir λεπτότης principą, leidžia tikėtis patikimo, aktualaus bei vertingo teksto, kuriame pateikiama informacija kruopščiai atrenkama, preparuojama ir susisteminama.

Grįždami prie poemos subtilumo ir su juo susijusių helenistinės poetikos bruožų, aptarsime dar kelis poemos visumos niuansus.

Kūrinio laikas ir erdvė – lygiai taip pat gerai apmąstytos kategorijos kaip ir poemos struktūra – sudaro dar vieną papildomą semantinį klodą. Kaip jau minėta, Aratas savo tekstą konstruoja pagal Hesiodo modelį, kurį ir dabar pasitelksime kaip pagrindą: „Reiškiniai“ yra chronologiškai *vėlesni*, pateikiamos informacijos požiūriu *išsamesni* ir struktūriškai *tobulesni* už Hesiodo poemas, taigi bet ku-

riuo atveju jie yra *po* Hesiodo, tačiau teksto tematika, nukeldama kūrinį į nekonotuotai ankstesnį laiką, padaro jį nepavaldų laiko tėkmei – tam tikra prasme *antlaikišką* ir *amžiną*. Aratas į tai atkreipia dėmesį pačioje poemos pradžioje – „gausios žvaigždės [...] kiekvieną dieną be perstojo, amžinai juda dangaus skliautu“ (*Phaen.* 19–20) – ir netgi pretenduoja į tam tikra prasme tikresnį, grynesnį antlaikiškumą negu Hesiodo „Teogonija“, kurios mitinis laikas turi pradžios ir pabaigos momentą, vadinasi, nėra nei be galo senas, nei juo labiau amžinas. Be to, Aratas kalba apie laiką ir jo matavimą, tačiau svarbiausias šio aprašomo astronominio laiko bruožas yra jo cikliškumas (diena, mėnuo, metų laikas, metai ar Metono ciklas¹⁹), kuris neleidžia jo išskaidyti į „dabar“, „anksčiau“ ar „vėliau“. Taigi Arato aprašomi *reiškiniai*, t. y. žvaigždės (metaforiškai ir „*Reiškiniai*“, t. y. pati poema), driekiasi *be galo toli* erdvėje (žvaigždės nusileidžia į okeaną, kuris pagal geocentrinę graikų sampratą yra toliausia galima erdvinė riba) ir *be galo ilgai* laike, nes žvaigždžių judėjimas yra dėsningas ir amžinas, taigi ankstesnis ir senesnis net už Hesiodo dievus, o patys gamtos reiškiniai yra nekintami – kaip ir pačios žvaigždės, įtvirtin-

¹⁹ Vadinamasis Metono ciklas – tai devyniolikos metų periodas, per kurį susilygina Saulės ir Mėnulio metai. Tačiau meteorologiniai ženklai yra susiję tik su Saulės metais, todėl, kaip spėja D. A. Kidd (1997, 433–434), Aratas, užbaigdamas laiko matavimo aprašymą, šį ciklą pamini išsamumo dėlei, kaip ir planetas (454–461), užbaigdamas žvaigždynų aprašymą. Reikia pastebėti, kad meteorologija tų laikų tradicijoje buvo neatsiejama nuo astronomijos, tiksliau tariant, astronomija ilgą laiką galėjo pasitarnauti tik kaip meteorologinių ženklų (kurių aprašymas ir yra pirminis Arato poemos tikslas) šaltinis, ir tik helenizmo epochoje matematiniais metodais pradėta profesionaliai plėtoti astronomiją, kaip atskirą discipliną (e.g., daugelis žvaigždynų pirmą kartą minimi Eudokso, Hiparcho galima laikyti pirmuoju visiškai profesionaliu astronomu, o dar vėliau Klaudijus, Ptolemajus sudarė savo garsų žvaigždžių katalogą, pagal arabų tradiciją vadinamą „Almagestu“), tačiau vis dar neatsiejama nuo meteorologijos.

tos dangaus skliaute. Stoiškasis Dzeusas, būdamas visko priežastis ir visų tėvas (jį Aratas aiškiai atskiria nuo mitologinio, arba hesiodiškojo, Dzeuso), yra lygiai toks pat antlaikiškas, amžinas ir beribis kaip pats personifikuotas dangaus skliautas. Toks erdvės ir laiko paradigmų konstravimo modelis primena Apolonijo Rodiečio „Argonautiką“, kurios naratyvas kuriamas kaip vėlesnis už Homero epą, tačiau joje pasakojami tematiškai ankstesni įvykiai negu tie, kurie aprašomi „Iliadoje“ ir „Odisejoje“. Taigi į šią poemą galima žvelgti ir kaip į Homero epo *tasą*, ir kaip į jo *pirmtaką*²⁰. Arato naratyvo antlaikiškumą žymi ir empirinis paties teksto pobūdis – per mitologijos ir mokslo sinkrezės prizmę stebimi *dabarties* faktai prospektyviai susiejami su *ateitimi* ir retrospektyviai – su *praeitimi*, o tuomet dabarties faktai apibendrinami kaip dėsningi, vadinasi, pranašingi ženklai.

Struktūriniu požiūriu įdomiausia tai, kad Aratas patį poemos teksto audinį konstruoja kaip dangaus skliauto projekciją. Išpuošdamas jį sudėtingomis figūromis (σ[χ]ήματα), išpausdamas įvairaus ilgumo chiazmus ir akrostichus, glaustą stilių pajvairindamas pleonazmais ir ilgais periodiškais sakiniais, atskirus epizodus įrėmindamas delimitatyvinę funkciją atliekančiais homoteleutonais ir anaforamis, įgarsindamas aliteracijomis bei vidiniu rimavimu, poetas kūrinio naratyvą padaro margą kaip žvaigždėtas nakties dangus, tačiau šis margumas anaipol nėra stichiškas ar chaotiškas – teigdamas, kad žvaigždės dangaus skliautu visada juda ta pačia amžina tvarka, kurią Dzeusas yra linkęs atskleisti žmonėms, Aratas pa-

teikia ir tuo pačiu principu sukurtą darnų tekstą, kuris pats savaime tarytum tampa vienu iš daugelio reiškinių. Šis reiškinys, būdamas vienas iš dieviškųjų ženklų, taigi reiškinių visumos dalis, tuo pat metu yra ir visuma, nes per šį *makro*reiškinį fraktalo principu atskleidžiami visi kiti jame sutelpantys *mikro*reiškiniai. Kita vertus, šis *makro* reiškinys, t. y. pati poema, yra pranašesnis ir hierarchiškai aukštesnis už kitus reiškinius, nes per helenizmo mokslui būdingą empirinę prieigą juos aiškina ir interpretuoja kaip mokslines hipotezes, kurios tik Arato teksto dėka įgyja vertingą predikcinę galią. Kitaip tariant, Aratas netiesiogiai suponuoja, kad be teisingos interpretacijos, kurią atlieka jo tekstas, visi kiti reiškiniai patys savaime nebūtų vertingi, t. y. net nebūtų reiškiniai. Čia atsiskleidžia daugiaplanis naratyvo semiotiškumas – viena vertus, Aratas visur išvelgia ženklus, gamtą interpretuodamas kaip milžinišką ženklų samplaiką, nelyginant žvaigždžių spiečių, o kita vertus, savo poemą pateikia kaip vieną didžiulį ženklą, kurio buvimas įprasmina visus kitus ženklus ir savaime pateisina patį kūrinį, kaip įgyvendinantį geranorišką ir kilnų Dzeuso planą.

Kaip matyti, Arato poemos helenistiškumas, priklausymas sava epochai atsiskleidžia iš daugelio perspektyvų ir daugelyje naratyvo lygmenų, kurių kiekvienas žavus savo sudėtingumu ir kiekvienas gali egzistuoti savarankiškai – taip poema tampa prieinama kiekvienam skaitytojui ir suprantama kiekvienam pagal išsilavinimą ir mąstymo subtilumą – λεπτότης – kurio poetas neabejotinai tikisi iš savo skaitytojo ir vertintojo.

²⁰ Cf. Companion (N. Krevans, A. Sens), 189–190.

Šaltiniai²¹

A–Ω: *Homeri Ilias*, ed. T. W. Allen, 3 Vols., Oxford: Clarendon Press, 1931.

α–ω: *Homeri Odyssea*, ed. P. von der Mühlh, Basel: Helbing & Lichtenhahn, 1962.

AP: *Anthologia Graeca*, ed. H. Beckby, 4 vols., Munich: Heimeran, 1965² (Vols. 1–2), 1968² (vols. 3–4) [7000 001].

Call.: *Callimachus*, ed. R. Pfeiffer, 2 Vols., Oxford: Clarendon Press, 1949–1953 [0533 003, 007].

Cic. *De orat.*: M. Tullius Cicero, *De oratore*, ed. A. S. Wilkins. *M. Tulli Ciceronis Rhetorica*, Vol. 1, Oxonii: e typographeo Clarendoniano, 1902.

Cleant. *Stoic. Fragmenta*, ed. J. U. Powell. *Collectanea Alexandrina*, Oxford: Clarendon Press, 1970² (1925¹) [1269 001].

Eudox.: *Fragmenta*, ed. F. Lasserre. *Die Fragmente des Eudoxos von Knidos*, Berlin: De Gruyter, 1966 [1358 001].

Hes. fr.: *Fragmenta*, ed. R. Merkelbach, M. L. West. *Fragmenta Hesiodica*, Oxford: Clarendon Press, 1967 [0020 004].

Hes. *Op.*: *Opera et dies*, ed. F. Solmsen. *Hesiodi opera*, Oxford: Clarendon Press, 1970 [0020 002].

Hes. *Th.*: Hesiodas, *Teogonija*, iš senosios graikų k. vertė, paaikškinimus parašė bei vardų rodyklę sudarė Audronė Kudulytė-Kairienė, baigiamąjį straipsnį parašė Naglis Kardelis, Vilnius: Aidai, 2002 (graikiškas tekstas perspausdintas iš: Hesiod, *Theogony*, ed. M. L. West, Oxford: Clarendon Press, 1964).

Hipparch.: *Hipparchi in Arati et Eudoxi phaenomena commentariorum libri III*, ed. C. Manitius, Leipzig: Teubner, 1894 [1431 003].

Sch. vet.: *Scholia in Aratum vetera*, ed. J. Martin, Stuttgart: Teubner, 1974 [5013 001].

Suid.: *Lexicon*, ed. A. Adler. *Suidae lexicon*, 4 Vols., Stuttgart: Teubner, 1967–1971² (Leipzig, 1928–1935¹) [9010 001].

LITERATŪRA

Bing 1990: Peter Bing, „A Pun on Aratus’ Name in Verse 2 of the *Phainomena*?“, in: *Harvard Studies in Classical Philology*, Vol. 93, 1990 (pp. 281–285).

Cameron 1972: Alan Cameron, „Callimachus on Aratus’ Sleepless Nights“, in: *The Classical Review* (New Series), Vol. 22(2), 1972 (pp. 169–170).

Companion: *The Cambridge Companion to the Hellenistic World*, ed. G. R. Bugh, Cambridge University Press, 2006.

Gee 2001: Emma Gee, „Cicero’s Astronomy“, in: *The Classical Quarterly* (New Series), Vol. 51(2), 2001 (pp. 520–536).

Honigmann 1950: Ernest Honigmann, „The Arabic Translation of Aratus’ *Phaenomena*“, in: *Isis*, Vol. 41(1), 1950 (pp. 30–31).

Kidd 1981: Douglas A. Kidd, „Notes on Aratus, *Phaenomena*“, in: *The Classical Quarterly* (New Series), Vol. 31, No. 2, 1981 (pp. 355–362).

Kidd 1997: Aratus, *Phaenomena*, edited with introduction, translation and commentary by Douglas A. Kidd, Cambridge: University Press, 1997.

Maass 1955: Arati *Phaenomena*, recensuit et fontium testimoniorumque notis prolegomenis indicibus instruxit Ernestus Maass (editio secunda lucis ope expressa), Berolini: apud Weidmannos, 1955² (1893¹).

Martin 1956: Jean Martin, *Histoire du texte des Phénomènes d’Aratos*, Paris: Klincksieck, 1956.

Martin 1998: Aratos, *Phénomènes*, texte établi, traduit et commenté par Jean Martin, tome I–II, Paris: Les Belles Lettres, 1998.

Pfeifer 1955: Rudolf Pfeiffer, „The Future of Studies in the Field of Hellenistic Poetry“, in: *The Journal of Hellenic Studies*, Vol. 75, 1955 (pp. 69–73).

Porter 1946: Howard N. Porter, „Hesiod and Aratus“, in: *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, Vol. 77, 1946 (pp. 158–170).

Thomas 1986: Richard F. Thomas, „Unwanted Mice (Arat. *Phaen.* 1140–1141)“, in: *Harvard Studies in Classical Philology*, Vol. 90, 1986 (pp. 91–92).

ŽODYNAI

LSJ: *A Greek–English Lexicon*, ed. H. G. Liddell, R. Scott, H. S. Jones, with a Revised Supplement (1996), Oxford: Clarendon Press, 1843–1996.

OLD: *Oxford Latin Dictionary*, act. ed. P. G. W. Glare, Oxford: Clarendon Press, 1968.

²¹ Autorių ir tekstų pavadinimų santrumpas nurodomos pagal LSJ ir OLD (qq.v.). Šaltiniai cituojami pagal TLG#E (*Thesaurus Linguae Graecae*® CD-ROM (*Digital Library of Greek Literature*), Packard Humanities Institute, University of California, 2000), jei nenurodyta kitaip. Laužtiniuose skliaustuose nurodoma tekstų numeracija pagal kompaktinį diską.

THE FEATURES OF HELLENISTIC POETICS IN ARATUS' *PHAENOMENA*:

Paulius Garbačiauskas

Summary

Soon after its appearance, the *Phaenomena* – didactic poem composed around 276 by Aratus of Soli – became widely read and commented in the Hellenistic world and late Antiquity. It consists of 1152 hexameter lines and is preserved exclusively intact. While the character and language of the poem are rather clearly Hesiodic, its content, as far as the astronomic material is concerned, is basically derived from Eudoxus of Cnidus and reflects the cosmic beliefs of the contemporary Old Stoa, exposing Zeus as the benevolent life-giving force, which has established the cosmos as such, and which is eager to reveal his perpetual signs to men. Eudoxus, being Aratus' primary source, is displayed by another professional astronomer Hipparchus of Nicaea, who has written a comprehensive commentary on both Aratus and Eudoxus. However, despite its immense popularity in the Hellenistic world, the *Phaenomena* – or 'un poème aussi oublié que les *Phénomènes* d'Aratos', as J. Martin (1956, 5) prefers to put it – had to hold on for another millennium to be properly explored.

While composing his poem from the prose text of μαθηματικός Eudoxus, which ought to be treated as particularly technical, Aratus invoked a sophisticated system of imitation and variation. His text, where mathematical and geometrical material is versified incredibly fluently, is imbued with complex chiasmic structures, elegant periodic sentences, delimitative homoeoteleuta and anaphors, internal rhymes, alliterations, slight touches of humour, verbal puns, and even acrostics (e.g. the word ΛΕΙΠΤΗ encrypted in 783–7, which denotes the whole aesthetic programme of the Hellenistic literature). All these ornaments, as well as the general elegance of the text, are essentially responsible for one of the most important principles of the Hellenistic poetics – λεπτότης, standing for 'subtlety', 'refinement' of the

style, which is closely related to Callimachus, perhaps the most influential opinion-maker and icon of the Hellenistic literature, who calls in his epigram Aratus' verses λεπταὶ ῥήσιες (*AP* 9.507.3–4) thus highlighting the aforementioned acrostic and demonstrating its recognition.

Even more subtle Hellenistic features lie behind the structure of the poem as a whole. It seems that the time and space of the narrative are somewhat limitless and eternal, which enables us reading the *Phaenomena* both as successor and predecessor of the Hesiodic poems, while the space limited only by the ocean, which stands for the horizon, at the same time infinitely expands the spatial pattern of the narrative. Thus, the eternity of the time corresponds and correlates to the endlessness of the space, which, again, elaborately embodies this principle of the 'refinement', at the very same time perceived in different layers of the semantically rich narrative. Furthermore, the poem can itself be regarded as the celestial sphere, a kind of *micro*-cosmos projected to the *macro*-cosmos, which is shaped by Stoic Zeus. Aratus delivers his balanced text – the *Phaenomena* – to the reader exactly the same way as Zeus reveals to men his eternal signs – the *phaenomena*. At the same time his poem becomes one of the divine phenomena and is to be regarded as hierarchically superior to all other signs, through which they are exclusively interpreted and revealed. Thus being *part* of all possible phenomena, the poem is unclosed as *the whole* comprising all other signs that would not be valuable as such or even exist without the presence of the former.

The embodiment of principles of the Hellenistic poetics – λεπτότης to be mentioned the first – may be clearly seen from quite different perspectives and levels of this extremely rich narrative, intelligibility of which entirely depends on the reader's scholarship.

Gauta 2007-10-10
Priimta publikuoti 2007-12-06

Autoriaus adresas:
Klasikinės filologijos katedra
Vilniaus universitetas
Universiteto g. 5,
LT-01513 Vilnius
El. paštas: paulius.garbaciauskas@gmail.com